

UN PIONIER AL ECONOMIEI ROMÂNEȘTI A SECOLULUI AL XIX-LEA: COSTACHE BĂLCESCU

Mariana State

Studiul de față își propune să scoată dintr-un nedrept anonimat o personalitate a veacului al XIX-lea, a cărei contribuție în domeniul literaturii economice a fost puțin cercetată. În istoriografia românească există până acum un singur studiu aparținând lui George Stanciu, care a evidențiat importanța primului proiect al unei case de economii, elaborat de Constantin Bălcescu¹, ceilalți autori care s-au ocupat de începuturile economiei românești moderne uitându-l cu desăvârșire²; mai mult Adrian Dumitrescu-Bumbești afirma că “în viața Principatelor Române dinainte de Unire, nu putea fi vorba de o mișcare în favoarea economiei”³.

Înainte de a pune în discuție proiectul propriu-zis ar trebui remarcată personalitatea autorului, a cărei activitate a fost întrucâtva umbrită de cea a fratelui său, Nicolae Bălcescu.

Născut la 21 noiembrie 1813 la Dealul Marc – Prahova ca fiu al lui Barbu Bălcescu – fost pitar, serdar și apoi vistier al lui Tudor Vladimirescu, atunci când acesta din urmă era logofăt al Olteniei urmează, ca și fratele său, cursurile Colegiului Sf. Sava, completate apoi la Paris, se pare în domeniul finanțelor. În 1829 este numit copist la Isprăvnicatul de Străini, apoi la Vistiérie, fiind înaintat la 1837 în funcția de copist-șef; în 1842 domnitorului Alexandru Ghica îl numește serdar⁴.

Pe scena politică afirmarea sa începe în 1840, când participa la mișcarea revoluționară condusă de Dimitrie Filipescu, numărându-se apoi printre membrii activi ai Frăției. A fost unul dintre promotorii revoluției de la 1848, autorul celui dintâi program al revoluționarilor și membru în comitetul celor 13 organizatori, răspunzând de organizarea revoluției în Râmnicu Vâlcea⁵. A fost numit de guvernul provizoriu în comitetul electoral pentru organizarea alegerilor pentru Adunarea Constituantă, în comisia pentru organizarea administrației revoluționare și în comisia pentru înființarea unei bănci naționale⁶. În urma decretului din 25 septembrie 1848 a fost exilat, plecând la Paris, unde a desfășurat o intensă activitate alături de ceilalți emigranți români (fiind numit de aceștia “Prințul negru”)⁷.

Nu se știe cu exactitate data întoarcerii din exil, cert este că reapare în viața politică în noiembrie 1858, când căimăcămia Țării Românești îl numește pe paharnicul Constantin Bălcescu administrator al județului Buzău⁸.

După alegerea ca domn a lui Al. I. Cuza este numit director în Ministerul de Finanțe, iar din 17 aprilie 1861 este ministru de finanțe. În urma demisionării guvernului, domnitorul Cuza l-a însărcinat cu formarea unui guvern provizoriu

până la alcătuirea guvernului definitiv condus de Șt. Golescu, în care Bălcescu își va păstra portofoliul finanțelor. În timpul domniei lui Carol I reprezintă în Parlament ca deputat județul Bolgrad, iar ca senator – județul Argeș⁹. Nu se cunoaște cu exactitate anul în care a murit, dar se pare că a fost 1902.

La fel de intensă este activitatea sa publicistică, fiind colaborator al ziarului lui Cezar Bolliac – “Curiosul”, al ziarului “Curierul românesc” unde a și publicat proiectul de care ne vom ocupa în continuare și la “România viitoare” – ziarul exilului românesc de la Paris, unde a publicat un alt studiu economic, referitor la cheltuielile revoluției române de la 1848.

Opera sa economică se eristalizează sub influența curentului clasic francez, care prelua teoriile economistului englez Adam Smith și era reprezentat de economiști ca J.B. Say, Adolphe Blanqui, Joseph Droz. Acest curent promova libertatea economică și individualismul economic, care corespundeau ideilor generale ale secolului al XIX-lea despre o ordine naturală a lucrurilor¹⁰. Aceste păreri se regăsesc așadar în Proiectul pentru o casă de economii chiar de la început, unde autorul afirma: “când cercetează cineva cu băgare de seamă, care sunt agenții producției și formării avuțiilor se convinge că este natura, omul sau munca și păstrarea”¹¹, observându-se astfel similitudinea cu ideile lui Blanqui, care considera munca drept sursa tuturor bogățiilor, iar economia – singura modalitate de acumulare, de creare a capitalului¹².

“Proiectul pentru o casă de păstrare și împrumutare” este un studiu economic ce cuprinde două părți: una în care autorul vorbește despre importanța economiilor și a formării capitalurilor, despre mijloacele prin care se pot aduna aceste economii, descriind pe larg casele de economii și făcând un scurt istoric al acestora, autorul analizând totodată starea socială a Principatelor; în a doua parte Costache Bălcescu face referiri la statutul acestei case.

Din prima parte a studiului reiese că autorul este un bun cunoscător al caselor de economii din Europa, în special a celor din Franța, care erau de patru tipuri: sub forma unor societăți anonime; sub forma unor așezăminte sub autoritatea administrațiilor municipale; societăți cu subscripții private; societăți pe lângă Mont-de-Piété.

Nefiind adeptul formelor fără fond, afirma că forma societăților anonime este cu totul străină în Principate, de asemenea “un așezământ atârnat de sfatul obștesc” este imposibil de creat, având în vedere starea financiară a Principatelor, iar un așezământ de tipul celui de la Mont-de-Piété nu este viabil “nu pentru că socotim pretutindeni nefolositor acest fel de așezământ, cu tot abuzul de duhul de câștig la care s-a ajuns astăzi în Europa, dar pentru că la noi moralitatea nu este așa de bine întinsă și întemeiată [...] un asemenea așezământ în loc să fie folositor [...] ar face ca cea mai mare parte a orașenilor care din neștiința sa și lipsa capitalelor nu-și poate forma venitul ce i-ar fi trebuincios, să aibă un loc sigur unde în tot minutul să-și poată tălmăci pe o mică sumă a doua haină ce ar avea pentru ca să se poată bucura într-un ceas de o mică și trecătoare plăcere”¹³.

El nu vede posibilă în Principate o situație ca cea din Franța unde banii depuși la casele de păstrare erau depozitați în tezaurul public, pentru că aici “visteria noastră nefiind datoare, neavând trebuință de a se împrumuta, nici cum și unde să întrebuințeze cu folos sumele ce ăi da casa, n-ar putea plăti dobânda și de aceea am fost siliți să primim a se da către casă banii cu împrumutare pe la particulari, pe sigure zăloage mișcătoare și nemișcătoare”¹⁴.

În capitolul referitor la statute sunt cuprinse până în cele mai mici detalii organizarea și administrarea acestei case de economii. Astfel, în art. 2 se explică scopul întemeierii unei astfel de case: “asta casă este rânduită a primi și a face a rodi economiile persoanelor muncitoare. Scopul întocmirii ei fiind filantropic, în favorul clasei muncitoare, fondatorii se leapadă formalicește de orice fel de beneficii pe seama lor”¹⁵.

La articolele 9-16 statutul face referiri la administrarea casei care “va fi administrată de un sfat de directori și un număr nehotărât de administratori”. Acest sfat era alcătuit din 15 membri aleși de obșteasca adunare a administratorilor. Titlul de administrator se primea de orice persoană de sex bărbătesc, care subscrisa de la 100 lei în sus. Între atribuțiile sfatului directorilor se aflau: hotărâri privind organizarea internă, lucrări referitoare la bugetul casei, supravegherea operațiilor de plasament, fixarea raporturilor cu publicul. Hotărârile nu se luau decât cu majoritate absolută. O dată pe săptămână, un comitet compus dintr-un director și doi administratori aleși de sfatul directorilor se aduna pentru verificarea contabilității casei.

Articolele 17-23 se ocupă de raporturile cu publicul, în ceea ce privește depunerea banilor: casa nu primea depuneri mai mici de 1 leu, nici fracții de lei; nici un depunător nu putea depune mai mult de 500 lei pe săptămână și mai mult de 5000 lei în totalul capitalului (așa cum în Franța în aceeași vreme nu se putea depăși la depunere suma de 30 franci săptămânal și 300 de franci în totalul capitalului); dobânda ce se plătea depunătorilor de către casă era de 8% pe an (în Franța era de 4%) și începea din a doua zi după depunerea banilor, iar la sfârșitul fiecărui an dobânda urma a se adăuga capitalului depunătorului.

Articolele 24-26 tratau raporturile cu publicul, în ceea ce privește ridicarea banilor: cei care doreau să-și retragă o parte sau toată suma depusă trebuiau să facă o cerere cu două săptămâni înainte, așa cum se practica și în Franța.

De la art. 27 la art. 37 se fac referiri la întrebuințarea de către casă a sumelor depuse: dobânda cu care casa îi împrumuta pe particulari era de 10%, diferența de 2% dintre dobânda depunătorilor și cea a debitorilor fiind destinată creării unui fond de rezervă. Împrumuturile nu se făceau pe un termen mai mare de un an, iar dobânda se oprea înainte, pe tot termenul împrumutării. “Zăloage mișcătoare” nu erau considerate decât obiecte de aur și argint, iar pentru “zăloagele nemișcătoare” debitorul trebuia să aducă actele de proprietate, precum și o dovadă că bunul respectiv nu mai fusese ipotecat, neplata atrăgând după sine vinderea “zăloagelor”.

Articolul 38 se ocupa de problema socotelilor anuale care se făceau în luna ianuarie pentru anul încetat și trebuiau să cuprindă: numărul depunerilor, totalul sumelor depuse și împrumutate, totalul dobânzilor plătite de casă depunătorilor și cele primite de casă de la debitori, numărul și numele celor care subscriau (casa urmând a fi întemeiată prin subscripții particulare), bugetul de venituri și cheltuieli, starea fondului de rezervă, numele celor împrumutați și sumele împrumutate.

Articolele 39-40 cuprind dispoziții generale referitoare la desființarea casei și folosirea fondurilor rămase disponibile.

Cel de-al doilea studiu economic de care ne ocupăm, "Cheltuielile revoluției și ale reacției în Țara Românească" este o replică la acuza domnitorului Țării Românești care la 1850 arăta într-un document că guvernul provizoriu revoluționar ar fi cheltuit nejustificat banii din Vistieria statului. C. Bălcescu încearcă să prezinte situația reală, arătând că revoluția a costat Vistieria suma de 1.126.675 lei și 34 parale din care 777.610 și 37 parale – cheltuiți din cutiile sătenilor și 394.064 și 37 parale – cheltuiți din venitul Vistieriei¹⁶. În continuare autorul arată motivele cheltuielilor: "armarea poporului și ținerea taberei domnului Magheru, care a costat mai multe mii de galbeni; plata a mai mult de 100 comisari ai guvernului; întreținerea comisarilor turcești și a armatei lor timp de două luni în tabăra de la Giurgiu; plata poștelor; trimiterea de agenți în țări străine și a deputăției la Constantinopol"¹⁷.

Din punctul său de vedere folosirea banilor din cutiile satelor s-a datorat faptului că la izbucnirea revoluției, fuga domnitorului Bibescu i-a determinat pe toți contractanții statului să înceteze plățile către Vistierie.

Acest adevărat bilanț al lui C. Bălcescu cuprinde, pe lângă cheltuielile revoluționarilor și veniturile aduse Vistieriei de guvernul provizoriu, lista civilă a domnitorului, care vărsându-se în Vistieria statului a adus pe un trimestru 400.000 lei și veniturile obținute din exporturile cerealelor și al vitelor, care aparțineau tot domnitorului, însumând pe un trimestru 280.000 lei. Referindu-se în final la măsuri care ar fi dus la creșterea veniturilor Vistieriei, le enumeră pe cele pe care guvernul provizoriu urma să le adopte: contribuția generală, vărsarea veniturilor obținute din exportul cerealelor și vitelor, alăturarea proprietăților mănăstirești celor ale statului și organizarea unei bănci funciare de circulație și scont¹⁸.

Ca o încununare a meritelor sale în promovarea principiilor economice moderne Costache Bălcescu a îndeplinit până la 1896 funcția de președinte al Consiliului de Administrație al Casei de Depuneri și Economie.

NOTE

1. Stanciu, George, *Costache Bălcescu. Proiect pentru o casă de păstrat și împrumutare*, București, 1935.
2. Secară, Vasile, *Casele de economii din România*, București, 1933; Bardoși, Caius, *Casele de economii*, București, 1935; Veverca, Ion, *N. Șuflu. Viața, activitatea și opera întâiului economist ideolog din România, 1798 – 1871*, București, 1936.
3. Dumitrescu-Bumbești, Adrian, *Studiu asupra caselor de economie*, București, 1928, p. 169.
4. Cornel Theodor, *Figuri contemporane din România. Dicționar biografic*, București, 1909, p. 205.
5. *Ibidem*, p. 206.
6. Totu, Maria, *Bărbați ai datoriei*, București, 1984, p. 30.
7. Nestorescu-Bălcești, Horia, *Bălceștii – Destinul unei familii*, în *Magazin istoric*, anul I, 1967, nr. 3, p. 53.
8. ***, *Acte și documente relative la istoria renascerei României*, vol. VII, București, 1892, p. 640.
9. Cornel, Theodor, *op. cit.*, p. 206.
10. Veverca, Ion, *op. cit.*, p. 37-39.
11. Bălcescu, Constantin, *Proiect pentru o casă de păstrare și împrumutare*, București, 1845, p. 1.
12. Blanqui, Adolphe, *Histoire de l'economie politique*, Paris, 1860, vol. II, p. 109.
13. Bălcescu, Constantin, *op. cit.*, p. 12.
14. *Ibidem*, p. 14.
15. *Ibidem*, p. 18-27.
16. "România Viitoare", Paris, 1850, p. 43.
17. *Ibidem*, p. 43-44.
18. *Ibidem*, p. 45.

COSTACHE BALCESCU: A PIONEER OF THE 19TH CENTURY ROMANIAN ECONOMY

Abstract

We are trying to draw attention in this study the personality of a 19th Century's economist, Costache Balcescu, brother of Nicolae Balcescu. We describe here his preoccupation in the field of economical literature, and especially his Project for setting up a savings and loans house, and also the justification of the expenses made by the provisional government of Țara Românească during the 1848 revolution.

The Project is the first one that we have and it was inspired from the general ideas of century concerning the economical freedom and economical individualism promoted by Adolph Blanqui and others, which see in work the only source of accumulating goods.

In his Project Costache Balcescu takes the French ideas about the savings and loans houses.